

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2026. № 4.

ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.154>

УДК 336.1

О. Р. Західна,

к. е. н., доцент, в. о. завідувача кафедри фінансового менеджменту,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>

Д. С. Бурлаченко,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1189-3336>

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

O. Zakhidna,

PhD in Economics, Associate Professor, Acting Head of the Department of

Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv

D. Burlachenko,

first (bachelor's) level higher education student,

Ivan Franko National University of Lviv

ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF STRUCTURAL ELEMENTS OF THE BUDGET SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

У статті здійснено комплексний аналіз динаміки структурних елементів бюджетної системи України в умовах воєнного стану. Досліджено особливості формування доходів і видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів у 2021-2025 роках, визначено ключові тенденції зміни їх структури та темпів зростання. Встановлено, що повномасштабна війна зумовила суттєву зміну бюджетної політики: різке зростання видатків на оборону та безпеку, зменшення частки соціально-гуманітарних видатків, підвищення ролі неподаткових надходжень і міжнародної фінансової допомоги у формуванні доходної бази. Проаналізовано динаміку бюджетного дефіциту та державного боргу, обґрунтовано їх взаємозв'язок і вплив на фінансову стійкість держави. Виявлено основні проблеми функціонування бюджетної системи України в умовах війни, зокрема звуження податкової бази, посилення залежності від зовнішніх ресурсів та зростання боргового навантаження. Запропоновано напрями вдосконалення бюджетної політики, управління державним боргом і зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів у контексті післявоєнного відновлення України.

The article provides a detailed analysis of the dynamics of the structural elements of the budget system of Ukraine under martial law. The study covers the period 2021-2025 and is aimed at identifying key trends in the formation and use of the state's financial resources in the face of a sharp increase in security, social and economic challenges.

The paper analyzes the dynamics of revenues of the consolidated, state and local budgets, identifies the main sources of their formation and establishes significant structural shifts in the revenue part. It is substantiated that under martial law, there was a decrease in the share of tax revenues in the revenue structure and at the same time a significant increase in the role of non-tax revenues and international financial assistance. It is shown that such a transformation indicates the formation of a mixed model of budget filling, in which ensuring financial stability largely depends on external sources of support.

Special attention is paid to the analysis of budget expenditures and their functional structure. A sharp and outpacing growth in total spending has been established, driven by the need to finance defense, security, social protection of the population, and support for critical infrastructure. It has been proven that the share of defense spending in the consolidated budget has increased significantly, while the relative share of funding for education, healthcare, economic activity, and other civilian sectors has decreased. This indicates a forced redistribution of resources toward ensuring national security.

The article also examines the dynamics of the budget deficit and state and state-guaranteed debt, identifies their relationship and impact on the overall financial stability of the state.

Based on the analysis, the key problems of the modern budget system of Ukraine are outlined: narrowing of the tax base, increasing dependence on international financial assistance, structural imbalance between revenues and expenditures, growing deficits, and exceeding debt indicators above safe limits. Directions for improving budget policy are proposed, in particular, expanding the domestic revenue base, de-shadowing the economy, increasing the efficiency of using budget resources, improving public debt management, and restoring medium-term budget planning. The results obtained can be used to form a strategy for improving the budget system of Ukraine in the conditions of a full-scale war and post-war recovery.

Ключові слова: *бюджетна система, зведений бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетний дефіцит, державний борг, видатки на оборону.*

Keywords: *budget system, consolidated budget, budget revenues, budget expenditures, budget deficit, public debt, defense expenditures.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. *Функціонування бюджетної системи України у період воєнного стану відбувається в умовах безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабною війною,*

руйнуванням економічної інфраструктури, скороченням виробничого потенціалу та зростанням соціальних ризиків. Воєнні дії зумовили кардинальну зміну пріоритетів бюджетної політики, трансформацію структури доходів і видатків, різке збільшення бюджетного дефіциту та стрімке нарощування державного боргу. У таких складних умовах бюджетна система перетворюється не лише на фінансовий інструмент забезпечення діяльності держави, але й на ключовий механізм збереження макрофінансової стабільності та національної безпеки.

Проблема полягає в тому, що структурні елементи бюджетної системи – доходи, видатки, дефіцит і державний борг – зазнають суттєвих змін. З одного боку, спостерігається звуження податкової бази через спад економічної активності. З іншого боку, відбувається різке зростання видатків на оборону, безпеку та соціальний захист населення. Це зумовлює хронічний дефіцит бюджету та підвищення боргового навантаження, що створює довгострокові ризики для фінансової стійкості держави.

Наукове значення дослідження полягає у поглибленні підходів до оцінки фіскальної стійкості в умовах кризи, а практичне – у можливості використання результатів для вдосконалення бюджетної політики, управління державним боргом та формування ефективної стратегії післявоєнного відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема збалансування основних структурних елементів бюджетної системи України залишається актуальною, особливо в умовах повномасштабної війни. Тому вітчизняні науковці приділяли чималу увагу цьому питанню. Так, до вітчизняних науковців, які загострювали свою увагу на питаннях сучасного стану бюджетної системи України з поглядів змін у законодавстві відносяться Сідор М. І., Омельченко І. І. [2], до науковців, які охарактеризували управління державним боргом України в сучасних умовах як основу фіскальної політики держави – Голинський Ю. О. [6], а також до науковців які дослідили вплив війни на бюджетну систему України та виклики її повоєнної відбудови

відносяться Буй Т. Г. та Прімерова О. К. [7]. Крім того, актуальним питанням щодо державного бюджету як ключового механізму для реалізації соціально-економічного розвитку України приділяли увагу Ситник Н. С., Західна О. Р. та Круглякова В. В. [8].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у проведенні детального аналізу структурних елементів бюджетної системи України в умовах воєнного стану, задля оцінки її фінансової стійкості, виявленні актуальних проблем та визначенні пріоритетних напрямів вдосконалення бюджетної системи України у період післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні бюджетна система України функціонує в умовах воєнного стану, що суттєво впливає на її структуру, принципи формування та напрями використання фінансових ресурсів. Повномасштабна війна спричинила зміну пріоритетів бюджетної політики, посилення ролі державного бюджету та перерозподіл видатків на користь сектору безпеки й оборони, соціального забезпечення та підтримки критично важливих сфер економіки.

В умовах воєнного стану трансформуються підходи до формування дохідної бази бюджетів, управління видатками бюджетів та організації міжбюджетних відносин. Особливого значення набувають питання забезпечення стабільності надходжень, координації фінансових потоків між рівнями бюджетної системи та своєчасного фінансування першочергових потреб держави.

Згідно статті 2 Бюджетного кодексу України, бюджетна система України – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права [1]. Важливою характеристикою бюджетної системи є її здатність забезпечувати виконання державою своїх функцій через мобілізацію та ефективний розподіл фінансових ресурсів.

Вагомим елементом бюджетної системи є зведений бюджет України, який є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Він не затверджується як окремий фінансовий план, а формується шляхом узагальнення показників державного бюджету та місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів. Крім того, згідно з Бюджетним кодексом України, бюджет складається з двох фондів: загального та спеціального. До загального фонду відносять кошти, що призначені для реалізації загальних функцій, а до спеціального – кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі позабюджетні кошти бюджетних установ та організацій. [1].

Бюджетна система є одним із основних джерел забезпечення військових і соціальних потреб під час війни, а також здатності успішної відбудови України після її закінчення. Після повномасштабного вторгнення економіка України відчула суттєві наслідки у вигляді зниження збалансованості доходів до бюджетів усіх рівнів бюджетної системи, збільшення бюджетного дефіциту, збільшення залежності бюджету від зовнішньої фінансової допомоги, докорінної зміни структури бюджетних видатків, збільшення витрат на оборону та безпеку, збільшення навантаження на місцеві бюджети та застосування заходів їх підтримки [2, с. 115].

З метою комплексної оцінки фінансової спроможності держави та ефективності бюджетної системи України, доцільним є проаналізувати ключові показники бюджетної системи, а саме: доходи державного бюджету, видатки, які відображають пріоритети державної політики та напрями використання коштів, бюджетний дефіцит який визначається, як перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету), а також державний борг, що демонструє масштаби залучення позикових ресурсів і рівень боргового навантаження на економіку. Дослідження

зазначених структурних елементів бюджетної системи дозволить виявити основні тенденції її розвитку, оцінити її стійкість та визначити проблемні аспекти функціонування в умовах воєнного стану, що стане підґрунтям для формулювання обґрунтованих перспектив розвитку даної галузі і відповідних висновків.

Перш за все, доцільно зосередити увагу на аналізі доходів державного бюджету, оскільки саме вони формують фінансову основу реалізації державної політики та забезпечують виконання покладених на державу функцій (табл. 1).

Таблиця 1. Доходи зведеного, державного та місцевих бюджетів України протягом 2021-2025 років, млрд грн

Показники:	Роки:				
	2021	2022	2023	2024	2025
Зведений бюджет	1 662,2	2 196,3	3 104,3	3 587,8	4 338,0
	із них:				
- загальний фонд	1 425,8	1 887,7	2 088,8	2 628,1	3 161,6
- спеціальний фонд	236,4	308,6	1 015,5	959,7	1 176,4
Темп приросту у порівнянні з минулим роком, %	20,7	32,1	41,3	15,5	20,9
Державний бюджет	1 296,9	1 787,4	2 672,0	3 122,7	3 834,2
	із них:				
- загальний фонд	1 084,2	1 491,1	1 663,1	2 177,0	2 662,7
- спеціальний фонд	212,7	296,3	1 008,9	945,7	1 171,5
Темп приросту у порівнянні з минулим роком, %	7,2	37,8	49,4	16,8	22,7
Місцеві бюджети	580,7	555,1	652,6	679,5	751,9
	із них:				
- загальний фонд	502,0	527,0	590,5	628,5	702,3
- спеціальний фонд	78,7	28,1	61,1	51,0	49,6
Темп приросту у порівнянні з минулим роком	23,1	-4,5	17,5	4,1	10,6

Джерело: сформовано на основі [3].

Як видно із даних поданих у таблиці 1, у 2021 році доходи зведеного бюджету становили 1 662,2 млрд грн, проте, не зважаючи на початок повномасштабної війни у 2022 році, доходи зросли до 2 196,3 млрд грн, що на 32,1% більше порівняно з попереднім роком. У 2023 році відбулося

найбільш відчутне зростання – до 3 104,3 млрд грн, або ж, говорячи у відсотках, на 41,3% у порівнянні з 2022 роком. Причиною такого стрибка можна вважати значне збільшення обсягів міжнародної фінансової допомоги від іноземних держав та міжнародних організацій, активізацію внутрішніх запозичень, а також мобілізацію додаткових податкових і неподаткових надходжень у зв'язку з необхідністю фінансування оборонних, безпекових і соціальних потреб держави в умовах повномасштабної війни. Водночас, важливу роль відіграло зростання надходжень до спеціального фонду бюджету на 229,07% у 2023 році порівнюючи з 2022 роком, через який акумулювалися цільові ресурси, спрямовані на підтримку Збройних Сил України, відновлення інфраструктури та забезпечення функціонування критично важливих сфер економіки.

У 2024–2025 роках позитивна динаміка зберігається, хоча темпи приросту дещо стабілізувались – 15,5 % та 20,9 % відповідно, а загальний обсяг доходів зведеного бюджету у 2025 році досягає 4 338,0 млрд грн. Загалом, за п'ять років, доходи зведеного бюджету зросли у 2,6 рази, що свідчить про масштабну мобілізацію фінансових ресурсів держави в умовах війни.

Щодо доходів державного бюджету, то вони зросли з 1 296,9 млрд грн у 2021 році до 3 834,2 млрд грн у 2025 році. Найбільший приріст зафіксовано у 2023 році, на 49,4% у порівнянні з 2022 роком, що корелює з активним залученням зовнішніх ресурсів та централізацією фінансових ресурсів на рівні держави. Частка спеціального фонду державного бюджету також різко зросла у 2023 році на 712,6 млрд грн, що підтверджує зростання ролі цільового фінансування оборонних та безпекових програм.

Динаміка місцевих бюджетів є менш стабільною у порівнянні з державним. Зокрема, у 2022 році доходи місцевих бюджетів зазнали спаду на 4,4%, що пояснюється падінням економічної активності, релокацією бізнесу та втратами територій. Крім того, ще однією причиною такого спаду є різке скорочення спеціального фонду місцевих бюджетів на 64,3%. Однак,

протягом наступних років спостерігається зростання доходів місцевих бюджетів і вже у 2025 році вони становили 751,9 млрд грн.

Аналіз структури доходів зведеного бюджету України за 2021-2025 роки демонструє перехід від традиційної моделі, заснованої переважно на податкових надходженнях, до змішаної моделі, у якій суттєву роль відіграють неподаткові доходи та міжнародна фінансова допомога (табл. 2).

Таблиця 2. Структура доходів зведеного бюджету України, протягом 2021-2025 років, млрд грн

Показники:	Роки:				
	2021	2022	2023	2024	2025
Доходи зведеного бюджету	1 662,2	2 196,3	3 104,3	3 587,8	4 338,0
	із них:				
податкові надходження	1 453,8 (87,46%)	1 343,2 (61,16%)	1 638,1 (52,77%)	2 088,3 (58,21%)	2 520,3 (58,10%)
неподаткові надходження	202,5 (12,18%)	368,4 (16,77%)	1 028,1 (33,12%)	1 018,0 (28,37%)	1 260,6 (29,06%)
доходи від операцій з капіталом	3,8 (0,23%)	2,9 (0,13%)	3,7 (0,12%)	5,0 (0,14%)	6,3 (0,14%)
від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	1,3 (0,08%)	481,3 (21,92%)	433,6 (13,97%)	475,4 (13,25%)	549,4 (12,67%)
цільові фонди	0,8 (0,10%)	0,5 (0,02%)	0,8 (0,03%)	1,1 (0,03%)	1,3 (0,03%)

Джерело: сформовано на основі [3].

Після початку повномасштабної війни у 2022 році структура доходів суттєво змінилася. Частка податкових надходжень різко скоротилася до 61,16%, що зумовлено спадом економіки України, скороченням виробництва, зменшенням зайнятості та податковими пільгами для бізнесу. Водночас значно зросла роль зовнішньої фінансової допомоги – з 0,08% до 21,92% у структурі всіх доходів, що стало одним із ключових факторів стабілізації державних фінансів у перший рік війни.

Одні з найбільших структурних змін спостерігаються у 2023 році. Хоча податкові надходження зросли до 1 638,1 млрд грн, їх частка зменшилася до 52,77%. Натомість неподаткові надходження різко зросли до 1 028,1 млрд грн

і становили вже 33,12% усіх доходів бюджету. Це свідчить про значну залежність фінансової системи від альтернативних джерел доходів, зокрема доходів від державної власності, штрафів, адміністративних платежів та інших надходжень. Частка міжнародної допомоги також залишалася значною, а саме 13,97% у структурі всіх доходів.

У 2024 році структура доходів почала поступово стабілізуватися. Частка податкових надходжень зросла до 58,21%, що може свідчити про поступове відновлення економічної активності та податкової бази. Неподаткові надходження дещо скоротилися до 28,37%, але залишалися значно вищими, ніж у часи до повномасштабного вторгнення. Надходження від міжнародних партнерів становили 13,25%, що підтверджує збереження суттєвої зовнішньої підтримки.

У 2025 році можна сказати, що тенденція зберігається. Податкові надходження становлять 2 520,3 млрд грн або, говорячи у відсотках – 58,10% усіх доходів, неподаткові – 29,06%, а міжнародна допомога – 12,67%. Це свідчить про поступове зміцнення внутрішньої доходної бази бюджету, хоча залежність від зовнішніх ресурсів залишається доволі значною.

У загальному, хоча у грошовому вимірі податкові надходження зросли з 1 453,8 млрд грн до 2 520,3 млрд грн протягом досліджуваного періоду, їхня частка в загальних доходах скоротилася з 87,46% до 58,10%. Головною причиною такого відносного спаду є не зменшення податкової активності, а випереджаюче зростання інших джерел наповнення бюджету, необхідних для покриття критичних видатків в умовах повномасштабної війни. Зокрема, податкова частка досягла свого мінімуму у 2023 році – 52,77%, коли держава залучила рекордні обсяги зовнішнього та внутрішнього фінансування.

Найбільш динамічне зростання продемонстрували неподаткові надходження, які за досліджуваний період збільшилися з 202,5 млрд грн до 1 260,6 млрд грн. Їхня частка в бюджеті зросла з 12,18% до 29,06%.

Наступним варто розглянути видатки та їхню структуру у зведеному бюджеті України. Зокрема, аналіз даних у таблиці 3 свідчить про різке

зростання видатків зведеного бюджету України протягом 2021-2025 років, що безпосередньо пов'язано з необхідністю фінансування оборони, безпеки, соціальної підтримки населення та функціонування держави в умовах воєнного стану. Якщо у 2021 році видатки зведеного бюджету становили 1 844,4 млрд грн, то вже у 2022 році вони зросли до 3 043,5 млрд грн, що на 65,0% більше у порівнянні з попереднім роком. У 2023 році зростання продовжилося і видатки становили вже 4 440,9 млрд грн, або, говорячи у відсотках відбулося збільшення видатків на 45,9%. У 2024 році темп приросту видатків дещо сповільнився і становив 11,3%, однак у 2025 році видатки знову суттєво зросли – до 5 999,5 млрд грн, або на 21,3% у порівнянні з 2024 роком. Загалом за п'ять років обсяг видатків збільшився на 4 155,1 млрд грн, що свідчить про надзвичайно високе навантаження на публічні фінанси України (табл.3).

**Таблиця 3. Видатки зведеного, державного та місцевих бюджетів
України, протягом 2021-2025 років, млрд грн**

Показники:	Роки:				
	2021	2022	2023	2024	2025
Зведений бюджет	1 844,4	3 043,5	4 440,9	4 944,0	5 999,5
	із них:				
загальний фонд	1 506,9	2 697,3	3 331,1	3 808,3	4 555,1
спеціальний фонд	337,5	346,2	1 109,8	1 135,7	1 444,4
Темп приросту у порівнянні з минулим роком, %	15,6	65,0	45,9	11,3	21,3
Державний бюджет	1 490,3	2 705,4	4 014,4	4 486,7	5 473,6
	із них:				
загальний фонд	1 259,8	2 411,1	3 034,2	3 490,8	4 188,9
спеціальний фонд	230,4	294,3	980,2	995,9	1 284,7
Темп приросту у порівнянні з минулим роком, %	15,7	81,5	48,3	11,7	21,9
Місцеві бюджети	569,4	484,3	646,8	671,8	774,1
	із них:				
загальний фонд	408,9	421,5	476,3	508,0	590,2
спеціальний фонд	160,5	62,8	170,5	163,8	183,9
Темп приросту у порівнянні з минулим роком, %	19,1	-15,0	33,5	3,8	15,2

Джерело: сформовано на основі [3].

Аналіз також свідчить про значне зростання як загального, так і спеціального фондів зведеного бюджету. Видатки загального фонду збільшилися з 1 506,9 млрд грн у 2021 році до 4 555,1 млрд грн у 2025 році, що відображає зростання поточних витрат держави. Спеціальний фонд зріс із 337,5 млрд грн до 1 444,4 млрд грн, що свідчить про активне використання цільових коштів, зокрема міжнародної допомоги та ресурсів на оборонні потреби.

Основну частку видатків зведеного бюджету становлять видатки державного бюджету, які зросли з 1 490,3 млрд грн у 2021 році до 5 473,6 млрд грн у 2025 році. Найбільший приріст відбувся у 2022 році на 81,5% у порівнянні з 2021 роком, у зв'язку з початком повномасштабної війни. Подальше зростання було більш стабільним, що свідчить про тривале збільшення витрат на оборону, соціальні виплати та функціонування держави.

Дещо іншу динаміку продемонстрували місцеві бюджети. Зокрема, у 2022 році їх видатки зменшилися на 484,3 млрд грн, або говорячи у відсотках – 15%, однак з 2023 року почалося поступове їх зростання, і у 2025 році вони досягли 774,1 млрд грн. Темпи їх зростання залишаються нижчими, ніж у державного бюджету, що свідчить про посилення централізації фінансових ресурсів. Водночас різке скорочення спеціального фонду місцевих бюджетів у 2022 році вказує на зменшення інвестиційних видатків через переорієнтацію коштів на першочергові потреби оборони та безпеки.

Аналіз структури видатків зведеного бюджету за функціональною класифікацією демонструє, що за період 2021-2025 років дуже велике зростання продемонстрували видатки на оборону – з 127,5 млрд грн, що становило 6,91% усіх видатків бюджету, до 3 069,9 млрд грн, частка яких становить 51,17% у структурі всіх видатків у 2025 році. Основною причиною такого стрибка є повномасштабне вторгнення у 2022 році, яке змусило державу спрямувати половину коштів на закупівлю озброєння, грошове забезпечення військовослужбовців та зміцнення обороноздатності.

Паралельно з цим суттєво зросли видатки на громадський порядок та безпеку, а саме з 9,55% до 13,95%, що пояснюється посиленням внутрішньої безпеки, охороною кордонів та роботою правоохоронних органів у режимі воєнного стану (табл. 4).

Таблиця 4. Структура видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією, протягом 2021-2025 років, млрд грн

Показники:	Роки:				
	2021	2022	2023	2024	2025
Видатки зведеного бюджету	1 844,4	3 043,5	4 440,9	4 944,0	5 999,5
	із них:				
загальнодержавні функції	252,6 (13,7%)	248,5 (8,16%)	349,1 (7,86%)	435,9 (8,82%)	512,2 (8,54%)
оборона	127,5 (6,91%)	1 142,9 (37,55%)	2 097,6 (47,23%)	2 304,5 (46,61%)	3 069,9 (51,17%)
громадський порядок, безпека та судова влада	176,1 (9,55%)	454,4 (14,93%)	591,4 (13,32%)	712,7 (14,42%)	836,9 (13,95%)
економічна діяльність	293,4 (15,91%)	156,4 (5,14%)	247,3 (5,57%)	259,9 (5,26%)	258,1 (4,30%)
охорона навколишнього природного середовища	10,6 (0,58%)	5,2 (0,17%)	6,4 (0,14%)	10,4 (0,21%)	11,8 (0,20%)
житлово-комунальне господарство	56,9 (3,08%)	41,2 (1,35%)	70,4 (1,59%)	66,2 (1,34%)	91,1 (1,52%)
охорона здоров'я	203,6 (11,04%)	215,3 (7,07%)	217,4 (4,90%)	238,7 (4,83%)	262,0 (4,37%)
духовний та фізичний розвиток	43,4 (2,35%)	33,6 (1,11%)	38,5 (0,87%)	45,5 (0,92%)	48,5 (0,81%)
освіта	312,9 (16,97%)	290,8 (9,55%)	308,6 (6,95%)	348,4 (7,05%)	394,0 (6,57%)
соціальний захист та соціальне забезпечення	367,3 (19,92%)	455,2 (14,96%)	514,1 (11,58%)	521,9 (10,56%)	515,0 (8,58%)

Джерело: сформовано на основі [3].

Паралельно із критичним зростанням оборонних потреб, частка цивільних галузей у бюджеті зазнала відносного скорочення. Видатки на соціальний захист, хоча номінально зросли з 367,3 млрд грн до 515,0 млрд грн, за своєю часткою зменшились з 19,92% у 2021 році до 8,58% у 2025 році. Схожа тенденція спостерігається і у видатках на освіту – падіння частки з 16,97% до 6,57%, та охороні здоров'я – з 11,04% до 4,37%. Причиною такого

спаду є вимушена економія та перерозподіл обмежених внутрішніх ресурсів на користь оборони держави, у той час як гуманітарні сфери значною мірою підтримуються за рахунок залучених зовнішніх запозичень та грантів.

Найбільш відчутне скорочення частки фінансування зафіксовано в економічній діяльності – з 15,91% у 2021 році до 4,30% у 2025 році. Різкий спад у цій категорії почався у 2022 році, коли відбулося скорочення майже вдвічі у грошовому еквіваленті, що зумовлено зупинкою великих інфраструктурних та інвестиційних проєктів, на користь операційних потреб фронту. Водночас, хоч видатки на загальнодержавні функції і зменшились у частці – з 13,7% у 2021 році до 8,54% у 2025 році, все ж у грошовому еквіваленті вони зазнали зростання удвічі – з 252,6 млрд грн у 2021 році до 512,2 млрд грн у 2025 році, що спричинено необхідністю обслуговування державного боргу, який стрімко накопичувався для покриття бюджетного дефіциту протягом усього воєнного періоду.

Зокрема, наступним доцільно розглянути динаміку дефіциту зведеного бюджету України (табл. 5).

Таблиця 5. Динаміка дефіциту зведеного бюджету України, протягом 2021-2025 років, млрд грн

Показники:	Роки:				
	2021	2022	2023	2024	2025
Доходи зведеного бюджету	1 662,2	2 196,3	3 104,3	3 587,8	4 338,0
Видатки зведеного бюджету	1 844,4	3 043,5	4 440,9	4 944,0	5 999,5
Кредитування	4,8	-2,4	-8,9	-5,6	-2,0
Дефіцит	-187,0	-844,8	-1 327,7	-1 350,6	-1 659,5
Темп приросту дефіциту бюджету, %	-16,5	351,8	57,2	1,7	22,9

Джерело: сформовано на основі [3].

Аналіз даних поданих у таблиці 5 свідчить про суттєве погіршення збалансованості зведеного бюджету України в умовах повномасштабної війни. Якщо у 2021 році дефіцит зведеного бюджету становив 187,0 млрд грн, то вже у 2022 році він зріс до 844,8 млрд грн, тобто говорячи у відсотках зазнав темп приросту у 351,8%. Така динаміка зумовлена різким зростанням

видатків при одночасному скороченні частки податкових надходжень у структурі доходів.

У 2023 році також спостерігається негативна тенденція. Дефіцит бюджету досяг 1 327,7 млрд грн, що на 57,2% більше порівняно з попереднім роком. Основною причиною стало подальше збільшення видатків на оборону та безпеку, які значно перевищували темпи зростання доходів бюджету. Таким чином, бюджет функціонував в умовах хронічного перевищення видатків над доходами.

У 2024 році спостерігається відносна стабілізація темпів зростання дефіциту. Його обсяг становив 1 350,6 млрд грн, а темп приросту лише 1,7%, що свідчить про певне вирівнювання темпів зростання доходів і видатків, та пристосування економіки України до викликів, які спричинило повномасштабне вторгнення. Проте вже у 2025 році дефіцит знову зріс до 1 659,5 млрд грн, або, говорячи у відсотках на 22,9%, що вказує на збереження високого фінансового навантаження на бюджетну систему.

Загалом за 2021-2025 роки дефіцит зведеного бюджету зріс на 1 472,5 млрд грн. Така динаміка є прямим наслідком впровадження воєнного стану на всій території України, різкого збільшення оборонних видатків, соціальних виплат, витрат на відновлення інфраструктури та підтримку економіки в цілому.

Важливо зазначити, що існує певний взаємозв'язок між розмірами бюджетного дефіциту й державного боргу. Бюджетний дефіцит збільшує державний борг, а зростання боргу, у свою чергу, потребує додаткових витрат бюджету на його обслуговування і тим самим збільшує бюджетний дефіцит. Адже, коли відбувається збільшення боргу, то на це потрібні допоміжні витрати бюджету і завдяки цьому збільшується бюджетний дефіцит [4, с. 631].

Тому, окрім доходів, видатків та дефіциту зведеного бюджету України доцільно також розглянути динаміку державного та гарантованого державою боргу України (рис. 1).

Як можна побачити із рисунку 1, обсяг державного та гарантованого державою боргу України постійно зростає і до того ж дуже швидкими темпами. Якщо у 2021 році борг становив 2 672,06 млрд грн, то вже через 5 років, а саме у 2025 році він становив 9 042,68 млрд грн, що говорить нам про зростання на 6 370,62 млрд грн, або ж на 238,42%. Таке інтенсивне зростання державного боргу безсумнівно викликане повномасштабною війною в Україні, а саме через високі військові витрати, руйнування інфраструктури, зниження економічної активності та необхідність підтримки постраждалого населення [6, с. 38].

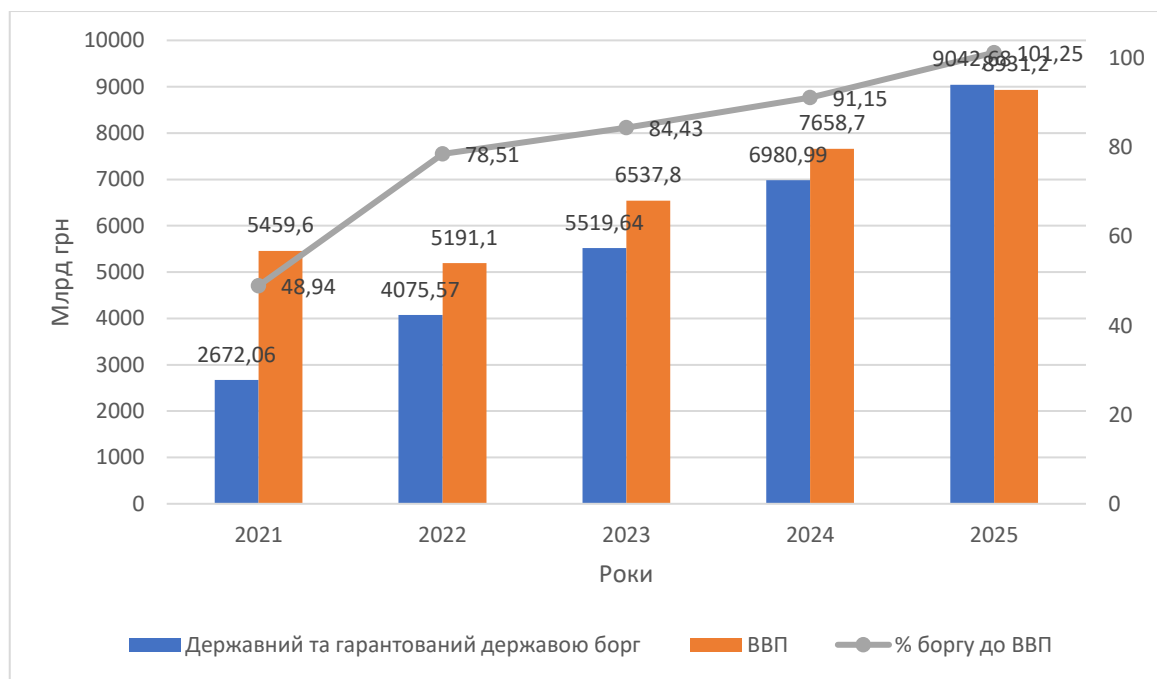

Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу України, протягом 2021-2025 років

Джерело: сформована на основі [4-5].

Аналізуючи стан державного боргу України важливо врахувати той факт, що згідно з Бюджетним кодексом України величина основної суми її державного боргу за звичайних умов не повинна перевищувати 60% фактичного річного обсягу ВВП. У реаліях повномасштабного вторгнення цей показник не відіграє дуже важливого значення, однак він обов'язково буде враховуватись під час післявоєнної відбудови України. Зокрема, у 2021

році показник державного та гарантованого державою боргу становив 48,94% до ВВП України, що є у межах допустимого. Однак, вже починаючи від 2022 року цей показник постійно зростає і станом на 2025 рік почав становити 101,25%. Тобто, державний та гарантований державою борг став більший за показники валового внутрішнього продукту України. Тому на сьогодні, зважаючи на всі складні виклики, ситуація із державним боргом в Україні є дуже складною. Через військову агресію зі сторони росії, борг кожного дня зростає.

На основі проведеного детального аналізу варто зазначити головні проблеми сучасної бюджетної системи України. Зокрема, воєнний стан призвів до скорочення економічної активності, руйнування підприємств, зменшення зайнятості, релокації бізнесу та запровадження податкових пільг для нього, що безпосередньо звузило податкову базу. Унаслідок цього частка податкових надходжень у структурі доходів бюджету суттєво знизилася, а держава змушена компенсувати нестачу коштів за рахунок інших джерел.

Ще однією проблемою є зростаюча залежність бюджету від зовнішньої фінансової допомоги та неподаткових надходжень. Частка міжнародної допомоги та інших джерел доходів значно зросла, що свідчить про недостатню самодостатність податкової системи в умовах кризи. Така ситуація створює ризики для фінансової безпеки держави, адже стабільність бюджетних надходжень починає залежати від зовнішніх партнерів, а не від внутрішнього економічного розвитку.

Також спостерігається критичний дисбаланс між податковими надходженнями та видатками на оборону. Податкова система наразі не може самотужки покрити навіть оборонні потреби, які у 2025 році складають 3 069,9 млрд грн, що значно перевищує всі податкові надходження – 2 520,3 млрд грн. Це, у свою чергу, призводить до постійного зростання бюджетного дефіциту, який за досліджуваний період зріс майже у 9 разів – до 1 659,5 млрд грн у 2025 році.

Ще однією серйозною проблемою, яка випливає із зростання бюджетного дефіциту є посилення боргового навантаження на бюджетну систему України. Через недостатність надходжень, держава змушена залучати значні запозичення, що призвело до зростання державного боргу з 48,94% до ВВП у 2021 році до 103,55% у 2025 році. У грошовому еквіваленті, видатки на загальнодержавні функції, включаючи обслуговування боргу, зросли вдвічі – до 512,2 млрд грн. Це означає, що у майбутньому все більша частка податків спрямовуватиметься не на розвиток чи соціальну сферу, а на погашення відсотків за сьогоднішніми позиками.

Крім того, навіть за умов зростання загальних бюджетних надходжень, їх структура суттєво змінюється, що ускладнює довгострокове планування. Значні коливання між роками, пов'язані з військовими потребами та економічними шоками, знижують передбачуваність податкових потоків і підвищують ризики швидкого збільшення бюджетного дефіциту.

У період дії воєнного стану головним завданням бюджетної системи залишається безперебійне фінансування сектору оборони, що наразі поглинає понад 50% усіх видатків. Для цього необхідно забезпечити максимальну прозорість використання ресурсів, особливо неподаткових надходжень, які демонструють високі темпи зростання. Важливим кроком є розширення внутрішньої податкової бази шляхом детінізації економіки, що дозволить поступово знизити критичну залежність від міжнародної фінансової допомоги, яка складає 12,67% доходів. Також важливими напрямками на сьогодні лишаються впровадження програм підтримки малого та середнього бізнесу та захист прав і гарантій інвесторів, адже саме вони є фундаментом для відновлення економічної стійкості країни, створення нових робочих місць та формування надійної внутрішньої бази податкових надходжень у довгостроковій перспективі.

Крім того, критично важливим є ефективне управління державним боргом, який стрімко зростає та створює тиск на бюджет через видатки на обслуговування. Необхідно продовжувати переговори з міжнародними

партнерами щодо реструктуризації зобов'язань та залучення переважно грантової допомоги замість кредитів. На місцевому рівні варто зосередитися на відновленні фінансової автономії громад, щоб вони могли самостійно фінансувати заходи цивільного захисту та підтримку внутрішньо переміщених осіб без надмірного навантаження на центральний бюджет.

Одразу після завершення війни варто відновити процес середньострокового бюджетного планування, адже він є запорукою стабільного розвитку бюджетної системи завдяки визначенню пріоритетних завдань та обсягів необхідних коштів для їх виконання. Чітке розуміння напрямів розвитку бюджетної системи запобігає нецільовому використанню коштів і відволіканню ресурсів від пріоритетних програм. Середньострокове бюджетне планування забезпечить можливість створення довгострокової стратегії розвитку економіки, яка визначатиме модель економічного розвитку, необхідні для цього ресурси і реформи. На її основі варто сформулювати і бюджетну стратегію, яка дасть змогу збалансувати доходи і видатки бюджету на декілька років з обов'язковою прив'язкою до запланованих реформ. Така стратегія повинна містити перелік реформ, їх пріоритетність, вартість розробки і реалізації та терміни впровадження [7, с. 23].

У післявоєнний період ключовим завданням стане відновлення збалансованості державних фінансів шляхом розширення податкової бази, детінізації економіки, стимулювання підприємницької діяльності та створення сприятливого інвестиційного клімату. Важливою умовою цього процесу є вдосконалення податкової системи та спрощення адміністрування податків.

З огляду на перевищення державного боргу над 100% ВВП, у післявоєнний період актуальним стане питання його поступового зниження до прийняттого рівня. Це може бути досягнуто шляхом економічного зростання, реструктуризації зобов'язань, залучення грантового фінансування замість кредитного, а також активного розвитку внутрішнього ринку

державних цінних паперів. Ефективне управління державним боргом дозволить зменшити витрати на його обслуговування та звільнити частину ресурсів для важливих цілей відбудови.

Важливою складовою перспектив розвитку бюджетної системи є посилення фінансової спроможності місцевих бюджетів. Післявоєнна відбудова вимагатиме активної участі територіальних громад у реалізації інфраструктурних та соціальних проєктів. Тому доцільним є відновлення балансу між централізацією та децентралізацією фінансових ресурсів, розширення власної дохідної бази місцевих бюджетів та удосконалення системи міжбюджетних трансфертів. Це сприятиме більш ефективному та цільовому використанню коштів у процесі регіонального відновлення.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Проведене дослідження засвідчило, що бюджетна система України, в умовах воєнного стану зазнала суттєвої трансформації як за структурою доходів і видатків, так і за рівнем збалансованості та боргового навантаження. Повномасштабна війна спричинила різку зміну пріоритетів бюджетної політики, посилення централізації фінансових ресурсів та безпрецедентне зростання видатків на оборону й безпеку.

Аналіз динаміки доходів зведеного бюджету у 2021-2025 роках показав їх номінальне зростання у 2,6 рази, що свідчить про масштабну мобілізацію фінансових ресурсів держави. Водночас відбулися істотні структурні зміни: частка податкових надходжень зменшилася з 87,46% до 58,10%, тоді як роль неподаткових надходжень та міжнародної фінансової допомоги значно зросла. Це вказує на формування змішаної моделі наповнення бюджету, в якій внутрішні доходи дедалі більше доповнюються зовнішніми ресурсами.

Видаткова частина бюджету характеризується стрімким і випереджаючим зростанням порівняно з доходами. За досліджуваний період видатки зведеного бюджету зросли більш ніж утричі, а їх структура зазнала кардинальних змін, а саме частка оборонних витрат перевищила 50% загального обсягу. Водночас частки фінансування освіти, охорони здоров'я,

соціального захисту та економічної діяльності скоротилися, що свідчить про вимушений перерозподіл ресурсів на користь сектору безпеки та оборони.

Наслідком такої різниці між доходами та видатками бюджету стало суттєве зростання бюджетного дефіциту, який за 2021-2025 роки збільшився майже у дев'ять разів. Хронічний дефіцит бюджету спричинив стрімке нарощування державного та гарантованого державою боргу, який у 2025 році перевищив 100% ВВП. Це формує довгострокові ризики для фінансової стабільності, оскільки зростають витрати на обслуговування боргу та зменшується простір для фінансування розвитку.

Таким чином, основними проблемами сучасної бюджетної системи України є: звуження податкової бази внаслідок воєнних дій та економічного спаду, зростання залежності від міжнародної фінансової допомоги, структурний дисбаланс між доходами та оборонними видатками, хронічний дефіцит бюджету та критичне підвищення боргового навантаження.

Попри складність ситуації, бюджетна система продемонструвала відносну адаптивність до кризових умов, забезпечивши безперебійне фінансування ключових функцій держави навіть в умовах повномасштабної війни.

У післявоєнний період ключовим завданням стане поступове відновлення збалансованості державних фінансів, зменшення боргового навантаження, зміцнення внутрішньої дохідної бази та формування стійкої бюджетної системи України, здатної забезпечити як національну безпеку, так і довгостроковий соціально-економічний розвиток України. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на формування комплексних фінансово-економічних механізмів, що забезпечать ефективне вдосконалення бюджетної системи в умовах відновлення України у післявоєнний період.

Література

1. Верховна рада України. Бюджетний кодекс України: Документ 2456-VI: Редакція від 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 02.03.2026);
2. Сідор М. І., Омельченко І. І. Бюджетна система України в сучасних умовах. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 1. С. 112-119. URL: <https://doi.org/10.32782/chem.v1.2024.20> (дата звернення: 02.03.2026);
3. Портал «Бюджет для громадян». Open Budget – Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 02.03.2026);
4. Міністерство фінансів України. Статистика державного боргу. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg> (дата звернення: 02.03.2026);
5. Мінфін. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 02.03.2026);
6. Голинський Ю. О., Бурлаченко Д. С. Управління державним боргом України в сучасних умовах як основа фіскальної політики держави. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Економіка*. 2025. № 2 (104). С. 37-42. URL: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-104-6> (дата звернення: 02.03.2026);
7. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. № 1. С. 17-24. URL: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24> (дата звернення: 02.03.2026);
8. Західна О. Р., Круглякова В. В., Стрільчук О. А. Державний бюджет як ключовий механізм для реалізації соціально-економічного розвитку. *Молодий вчений*. 2023. № 10 (122). С. 200-204. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-39> (дата звернення: 02.03.2026).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), “Budget Code of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Accessed 2 March 2026);
2. Sidor M. I., Omelchenko I. I. (2024), “The budget system of Ukraine in modern conditions”, *Juris Europensis Scientia*, [Online], vol. 1, pp. 112-119. <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.20>;
3. Portal «Budget for Citizens» (2026), “Open Budget - State web portal of the budget for citizens”, available at: <https://openbudget.gov.ua/> (Accessed 2 March 2026);
4. Ministry of Finance of Ukraine (2026), “Public debt statistics”, available at: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> (Accessed 2 March 2026);
5. Ministry of Finance (2026), “GDP of Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (Accessed 2 March 2026);
6. Holynskiy Yu. O., Burlachenko D. S. (2025), “Management of Ukraine’s public debt in modern conditions as the basis of the state’s fiscal policy”, *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova. Ekonomika*, [Online], vol. 2, no. 104, pp. 37-42. <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-104-6>
7. Buy T. H., Primyerova O. K. (2023), “The Budget System of Ukraine: The Impact of the War and the Challenges of Post-War Reconstruction”, *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky*, [Online], vol. 1, pp. 17-24/ <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.17-24>;
8. Zakhidna O. R., Kruhlyakova V. V., Stril’chuk O. A. (2023), “The state budget as a key mechanism for implementing socio-economic development”, *Molodyy vchenyy*, [Online], vol. 10, no. 122, pp. 200-204. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-39>.

Отримано редакцією журналу / Received: 02.04.26

Прорецензовано / Revised: 16.04.26

Дата публікації / Published: 23.04.26